

TAMÁS ATTILA

MIÉRT ÉPP A MEDVETÁNC LETT KÖTETCÍMADÓVÁ?

A költő vagy a novellista — aligha igényel ez bizonyítást — soha nem véletlenül választja egyik vagy másik művét kötete címadójául. E döntése során leginkább három szempont vezetheti. Vagy értéke, színvonala alapján érzi a választott művet reprezentatívnak, vagy a benne kifejezett világnézeti-művészi (stb.) tendenciákat kívánja mintegy a „zászlóra írni”, vagy pedig nem is annyira a művet, inkább csak annak címét érzi ez utóbbi célra a legalkalmasabbnak. Legnagyobbrészt József Attila kötetcímei is világosan meghirdetik a kötet programját, illetőleg egyértelműen vallanak annak „vezérszólamáról”: az erősen Nyugathátás alatt született *Szépség koldusa*, az expresszionista nyugtalanságot és kiforratlan, de erős kollektívumérzést kifejező *Nem én kiáltok*, a kommunista harcosságtól fűtött *Döntsd a tőkét, ne siránkozz*, a külvilág terhére konok nyugalommal tudomásul vevő, „a város peremére” szorultak sorsát magáénak valló *Külvárosi éj*, a rettenetnek mindjobban kiszolgáltatott ember kiáltozásától hangos *Nagyon fáj*. Nem okozhat gondot az irodalomtörténészeknek az sem, hogy megértse a *Nincsen apám, se anyám* kötet címválasztását.

A *Medvetánc* azonban — legalábbis bizonyos mértékben — külön esetet jelent. Ráadásul itt nem is csupán *egyik* kötetéről van szó, a többi között, hanem egyetlen önmaga által válogatott gyűjteményes kötetéről, s egyszersmind arról, amelyik először mutatja őt be „teljes fegyverzetében”: igazi költői nagyságában. A szigorúan válogató, kíméletlenül logikus költőnek így éppenséggel különösen fontos lehetett, hogy ehhez a kötethez jó címet válasszon. Ha tehát — személyes vallomására hivatkozni nem tudva — egyértelműen határozott választ nem is remélhetünk a cikk címében megfogalmazott kérdésre, nem lehet szükségtelen az ilyen irányú kutatás. A választás során érvényesülő összes tényezőről ui. még önvallomás sem adhatna pontosan számot, *néhánynak* a megismeréséig viszont minden bizonnyal enélkül is eljuthatunk.

Induljunk el az előbb jelzett irányokban. Először is: mit mond maga a *cím*?

Nehéz lenne egyharmar megfogalmazni. Egyetlen szóból álló tömörsége, erőteljessége egybevág a kötet letisztultságával, maga ez a szó azonban — bizonyos komorságon túl — nehézkes, groteszk csetlés-botlást is asszociálhat. Elmondhatjuk még azt is, hogy talán fölidézi a medvét táncoltató pakulár alakját — ezzel azonban aligha jutunk közelebb a címadás megértéséhez. Gondoljuk meg: ilyen címekből, ill. idézetekből választhatott ekkor József Attila: *Eszmélet*, *Számvetés*, *Téli éjszaka*, — „Légy fegyvelmezt!”, „A lét dadog, csak a törvény a tiszta beszéd”, „Virrasztok” stb. Az a körülmény ugyan kétségtelenül a *Medvetánc* cím mellett szól, hogy a választott — az egész kötethez jól illő — mottó igen jól kapcsolódik hozzá, a választás *egyetlen* indoka azonban mégsem lehetett ez, hiszen ez a mottó ugyanúgy odairható lett volna a főntebb lehetőségként említett címek egy része alá is. Aligha lehet kétséges, hogy a világgal való *számvetés*nek, a megvilágosuló *eszmélet*nek is része van abban a fölismerésben, hogy „aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni”, s a megjelenített *téli éjszaka* terhével való néma küzdelem is egyfajta pokoljárás. (Ezért is figyelmezteti József Attila jóelőre azt, aki bele akar tekinteni ebbe a világba; s el akarja viselni annak látványát: „Légy fegyvelmezt!”) Más úton is el kell tehát indulni a keresés során.

Vizsgáljuk meg másodjára azt, hogy vajon a címet adó *vers* reprezentatívnak

mondható-e — és ha igen: milyen tekintetben mondható annak. (Tehát: művészi színvonala, vagy pedig „programja” révén?)

A versnek többé-kevésbé felmérhető irodalmi-irodalomtörténeti fogadhatása nem tanúskodik az első föltételezés mellett. Mélyebbre ható elemzéseket, igényesebb méltatásokat — legalábbis eddig — nem írtak róla, sőt, a különösen gyakorta szavalt versek sorába sem tartozik. (Leginkább még Szervánszky Endre József Attila emlékére írt *Concertója* érdemel ebben a tekintetben figyelmet: annak egyik tétele viseli a *Medvetánc* címet.) A köztudat is mintha alkotójának jelentősebb, de mégsem kiemelkedő művei közt tartaná számon a költeményt, s egyelőre nem kínálkozik érv az ilyen vélekedések megcáfolására. Annál kevésbé, mivel az emlékezők annak sem őrzik nyomát, hogy maga a költő másként vélekedett volna e művéről. Mindez persze egyáltalán nem tekinthető ellenbizonyítéknak, csakhogy bizonyítást épp a pozitív tétel — mely szerint a *Medvetánc* kiemelkedő remekmű — igényelne. Ilyen bizonyítás megkísérléséhez viszont annak hite volna szükséges, hogy a vállalkozás egyértelműen pozitív eredményt fog adni. Ennek híján könnyebbnek látszik — legalábbis egyelőre — a legutóbb megjelölt irányban keresni a választ: reprezentál-e a mű valami lényegeset a kötet egészének *jellegeből*, mond-e valami különösen fontosat esetleg annak *szerzőjéről*?

E vizsgálatok tehát jellegzetesen irodalomtörténeti aspektusúak. Nem az esztétikai érték megállapítását célozzák, hanem az életművön belül elfoglalt hely kijelölésére törekszenek. (Ez természetesen a mű megértéséhez, közvetett módon pedig esetleg majd művészi értékének megállapításához is adhat azért segítséget, támpontot.)

Keletkezési körülményeiről nagyjából annyit tudunk, hogy minden valószínűség szerint Bartók Béla azonos című zenei alkotásának az inspirációjára született, abban az időben (1932 nyarán), amikor József Attilának a Székely Bertalan utcai lakásból való kilakoltatásuk után, a Korong utcába történő kiköltözés előtt átmenetileg Berény Róberték lakásában találtak szállást. (Tudjuk: József Attila ekkor már „fölfedezte” magának a Kalevalát, és valószínű, hogy már ekkor ismerte a vogul medve-énekeket.) Irodalomtörténeti elhelyezését illetően az eddigiek nyomán leginkább azt lehet elmondani, hogy népi-groteszkként jellemezhető stílusa alapján *A kanász*, a *Regős-ének*, *A hetedik* (stb.) társaságába sorolható. Mivel pedig mindez még kevés támpontot ad a kérdés megválaszolásához, próbáljuk a továbbiakban azt földeríteni, hogy mennyiben több mégis ezeknél a — joggal vagy jogtalanul — többé-kevésbé periférikusnak tekintett alkotásoknál a *Medvetánc* — legalábbis a címadás szempontjából nézve.

Kezdjük a második versszak vizsgálatával, minthogy ennek megértése — látni fogjuk — kulcsfontosságú.

„Híres, drága bunda rajtam,
hús körömmel magam varrtam.
Nyusztból, nyestből, mókusból,
kutyából, meg farkasból.
Brumma, brumma, brummadza.”

A táncolatott, nagy csinnadrattával-hangoskodással bevezetett medve kezdi ezekkel a szavakkal különös, hivalkodó-fintorgó „önvallomását”. Megfigyelhetjük, hogy a következő, sőt részben az ennek utána jövő versszak is ilyen összegező jellegű — és ezzel már a probléma elevejéhez is értünk. *Összegező* — ahhoz hasonló módon, mint a *Végül*, a *Kész a leltár* (mint részben az *Állás nélkül...*), melyekben a költő azt mondja el, hogy miből alakult ki az ő élete, egyénisége: költészetének legközvetlenebb forrása. Önbizalomból és megcsalattatásból, jókedvből és éhségből, küzdelemből és hányattatásból.

A megfigyelt analógia, a megvont párhuzam azonban meglehetősen laza, ill. távoli: első pillantásra véletlenszerűnek is tűnhet. Nem túlzott merészség-e hát fontos következtetéseket vonni le belőle?

Mindenekelőtt vegyünk szemügyre egy másik — bár még ugyancsak távoli — analógiát, ezúttal két különböző költő művei közt. A „fekete zongoráról” — az életről, s ennek szülőttéről: költészetéről — valló Ady is valahogyan, hasonló módon összegezett: „Fejem zúgása, szemem könnye, tornázó vágyaim tora: ez mind, mind: ez a zongora.” A „magam varrtam” nem kevésbé hangsúlyos József Attilánál, mint amennyire Ady Endrénél a birtokos személyragok hangsúlyosak voltak. Nem kevésbé hangsúlyos a felsorolás-mozzanata sem: *magam*-vagyok-mindez, és mindez én magam vagyok. Föltételezhetően *költészetének egészéről*, annak sok-

arcúságáról, mint hasonlóképpen sokarcú életének szerves részéről vall itt a „medve” szavaival József Attila.

E mellett a föltételezés mellett tanúskodik — immár közvetlenebbül — az a tény is, hogy az itteni farkas—mókus ellentét ott van későbbi, Csak az olvassa... c. versében is, mely egészen nyíltan és közvetlenül szól költészetéről és ezzel öszszekapcsoltan önmagáról. Sorai szerint őt és költészetét csak az érti meg, „kinek szívében elidőz a tigris és a szelíd őz”. A szilajul kegyetlenné lenni tudó keménység máskor nem tigrisként jelenik meg József Attilánál, hanem inkább a Medvetánc-ban is szereplő farkas mezében. („Szarvas voltam hajdanán, farkas leszek, azt bánom” — panaszolja a Bánat soraiban, ahol tehát az egész ellentéppárral találkozunk; „Éles a szeme a vadnak, ragadozónak, szabadnak” — villan a fenyegetés az Ordas bevezető soraiból.) Maga az ellentét hasonlóképpen erőteljes a Medvetánc idézett részletében, mint a másik versben, ha a felsorolás hosszúsága nem is teszi annyira nyilvánvalóvá ezt a kettős polarizációt. (A „nyusztból, nyestből, mókusból”-sor alliterációi, ill. alliteráló jellege, valamint az a körülmény, hogy e három szó ritmikailag egy sort ad, érzékelteti e hármasságon belül is az egységet; e sorral szemben mind a kutya, mind a farkas képe ellentétben áll — noha kettejük közt is van bizonyos ősi, közismert ellentét. Ez az ellentét azonban csak erősíti a két sor jellege közt alakuló ellentétet: a farkas még inkább a foggal-körömmel küzdés megtestesítője, mint a kutya. A „meg” szócska külön ki is emeli a „farkas”-t, s kiemelt — mégpedig épp a mókussal szembeállítottan kiemelt — helyét a rím is biztosítja.) Csupán gazdagabb, színesebb anyagban ölt itt testet a poláris ellentét, de ugyanúgy megvan.

Mindez együtt már aligha lehet véletlen. A „Húsz körömmel magam...” nem véletlenül játszik egybe tudatunkban a „tíz körmével” kezdetű, végső elszántságot kifejező mondatokkal, a mindezt még jobban sugalló „foggal-körömmel” kifejezésnek pedig az első tagja is felbukkan a vers következő szakaszában: „Gyöngyöt őszig válogattam, fogaimra úgy akadtam.” Az idézett sorok tehát önmagának, illetőleg költészetének küzdelmes kialakításáról szóló vallomásként értelmezhetők. (Az ön-megteremtés problematikája nyíltan és egyértelműen kerül egyébként előtérbe József Attilánál a Biztató soraiban is: „alkosd meg végzeted!”)

Mielőtt továbbmennénk ez utóbbi sorok nyomán, álljunk meg egy pillanatra. Talán nem árt még erőteljesebben indokolni a „költő-medve-azonosítást”. Vegyük hát elő az eddigiek után már bizonyítéknak tekinthető, közismert sort a Hazám befejezéséből: „Totyogjon, aki buksi medve, láncon — nekem ezt nem szabad!” Itt ugyan éppen elveti József Attila a „medveséget”, mint magatartást, de mint el nem fogadható, ám kínálkozó lehetőséget veti el. (Mint ahogy a „hisz mint a kutya, hinnél...” magatartást is tagadja érzelmileg a Tudod, hogy nincs bocsánat soraiban, de mint meglevő lehetőséget veti el.¹ Amellett a Hazám valóban szembeszökően más magatartást sugall a maga egészében, mint a Medvetánc, tehát ezzel is magyarázható, hogy ami az egyik műben tényként szerepel, az a másikban elvettetik. De a láncon „totyogó”, „buksi” medve egyébként sem azonosítható minden tekintetben az itt megjelenő „fürtös, láncon, táncos, nyalka” állattal, csupán rokona annak. Egy kicsit amolyan „becsületes őszállat” is, amilyennek József Attila önmagát is nevezi a Kakuk Marci soraiban; egyike azon keveseknek, „akik nem hordják zsebben a gerincüket”. Távoli rokona alighanem a Medáliák hatalmas, csodálatos elefántjának is („Elefánt voltam, jámbor és szegény...”), másfelől viszont a megidézett, a groteskségig félelmetes oroszlánnak is (Az oroszlán idézése).²

„Gyöngyöt őszig válogattam,
fogaimra úgy akadtam.”

Itt is a Bánatból ismerős „szarvasból farkassá levés” motívumra ismerhetünk, („agancs-dísz helyett farkas-lét”, „gyöngyből fogak” párhuzama) más változatban. Ezúttal nem tragikusan, mint az Esméletben („minek is kell fegyvert veretnem, belőled, arany öntudat!”), hanem grammatikailag egyszerű tényközlés, stilisztikailag pedig a groteszk formájában.

A fog- és köröm-motívum jelentéssel teli szereplése különösen erőteljessé, illetőleg nyugtalanítóvá teszi ezt a groteszk jelleget. A fog-motívum máskor is fontos jelentések hordozója a József Attila-i lírában. „Teffoggal kőbe mért harap-

¹ Vö. Németh G. Béla: Az önmegszóltató verstípusról — ItK. 1966. 5—6. sz.

² A költemény írója és a benne szereplő medve „azonosságának” álláspontjáról indul ki Szabolcsi Miklós is a Magyar Klasszikusok József Attila-kötetének előszavában. (35—6).

tál?" — összegezi kérdés formájában életének csődjét a *Karóval jöttélben*, a „furfangos csecsemő” viszont „amíg mosolyog az emlőre, növeszti körmét és fogát” (*Világosítsd föl...*), „Magának rág, mind, aki rág, a fogacsokkák azért fogannak” — játszik gunyorosan a szóval a *Vigas* soraiban, és fogak képét asszociálja a késői „mit úgy hívtam: én, az sincsen. Utolsó morzsáit rágom...” (*Ki-be ugrál...*) is, még ijesztőbbén pedig a „*vicsorgok és ugrándozom*”. (*Kiáltozás.*) A már említett *Az oroszlán idézésében* a „megpöngtettem szemfogam” sorral találkozunk.) Leginkább az ösztönös, állati jellegű szintnek, ill. tulajdonságoknak a jelképeként szerepel József Attilánál a fog-motívum — a köröm-motívummal együtt — mind pozitív, mind negatív „előjellel”, ill. értelemben. (A főttebbi idézetben azonban hangsúlyos a „gyöngyöt”-ben megtestesített dekoratív szépség is: ez távolról az *Oda* sorait idézi tudatunkba: „a kerek, fehér köveken, fogaidon a tündér nevetés”).

Az oroszlán idézésére különben azért is érdemes még fölfigyelni, mert a váratlan-groteszk „a feje a néinek éppen jó lesz, *pemszlinek*” a „cipóm fényét *kényesítse bús sörénye*” (ti. az oroszláné) felszólításnak mintegy a pendant-ja. A magamutogatás fintoiba torzított keserű hetykesége is közös mindkét versben — tudjuk: ez a mozzanat is jellemző az egész József Attila-i életműre. (Legtisztabban talán a *Bevezetőben* mutatható ki, de ezen és az említett többi „összegezõ” jellegű versen kívül ott van pl. a *Számvetésben* is, a *József Attilában* is. Attételesebben a *kanászban*, a *Regös énekben*, a *Nemzett József Áronban* é. i. t.) Az elemzett műben azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni az a tény, hogy az első versszakban még nem a medve beszélt, hanem éppen *órola* szóltak. A gunyoros dicséret és hírverés harsány, összevissza kiáltozásait hallottuk először, ehhez kapcsolódik — részben válaszként, részben azonban mintegy folytatásként — a medve szava önmagáról és környezetéről. Itt tehát már alighanem a késői, ún. „önmegszólító” (önmagáról, mint másik személyről szóló) versek³ csíráira ismerhetünk; azokéra, amelyek egy nagyon is kijózanult és egy vele szenvedélyesen vitázó, ám a tényekkel inkább csak érzelmi tiltakozást szembeszögező hang egymásba át-meg átváltásából alakultak ki. Az „én, József Attila, *itt vagyok!*” kiáltásban kitörő, a keserűséget legyőző öntudat megnyilvánulásai felől a „*híres vagy*, hogyha ezt akartad. S hány hét a világ? *te bolond!*” önmarcangoló szavai felé vezető úton foglal el valamiféle közbülső helyet ez a költemény. Az alaphang a benne megszólaló medvéé, de nemcsak arra kell itt fölfigyelni, hogy mások szavai mutatják be őt először, hanem arra is, hogy maga ez a bizonyos „medve-lét” (ti. hogy a költő ilyen alakba „érzi bele” magát) is bizonyos, disztinkcióteremtés eredménye, nem „én, József Attila”-szerű azonosság.

Nemcsak ebben a felszínen is azonnal megmutatkozó kettősségben figyelhetjük meg az említett rokonságot. Nemcsak abban, hogy mindkét esetben egyaránt szerepel megszólítottként és megszólítottként is a költő, hanem abban is, hogy — itt a népi-groteszk formájában megjelenve — hasonlóképpen különböző *magatartásformák*, „*sikok*” rétegeződnek egymásra.⁴ Az első versszak szövegének alaprétege az egyszerű epikusság (a medve és az őt körülvevő kavargás bemutatása), ebben azonban benne van mindjárt a dicséret is, a gúny is, sőt, e gúnyolódáson érzett keserűség is. (A láncon vezetett medve sorsa iránti teljes érzéketlenséget erősen hangsúlyozzák a sorok, épp e kettő erőteljes kontrasztjával.) De hasonló a helyzet pl. a „Kéne ott a derekam, ahol kilenc gyerek van” részlettel is. A „kéne ott?” kezdés ui. a gyerekes-otromba „kéne, mi?!” irigy csúfondárosságával hangzik egybe, az „ahol kilenc gyerek van” sor rögtön inséget asszociáltat. Az így keletkezett élmény más, sokkal súlyosabb annál, hogy a kezdeti gunyorosság közben ne fordulna a visszájára, végül ne azokat az állapotokat gúnyolná, ahol ilyen szegényteljes szegénység van, hogy csak a vágyakozás próbálhat belőle kimenekülni — hiába valóan. És mégis: megmarad benne a büszkélkedés mozzanata is, a híres, drága, csak a sajátjának tudott bunda birtoklásán érzett keserűség öröme.

A következő versszakban is kimutatható ez a többrétűség, sőt, csaknem az egész költeményben. A „néni”-re tett megjegyzés valóban az „oroszlán”-nak, a „tigris”-nek, a „farkas”-nak a szava, a „Bogár lépjen nyitott szemedre”; „hosszú késsel mind megölni, vizsgálni, a vér, hogy csordul” (*Ülni, állni, ölni, halni*), a „Rossz cipőd nem ér egy fütyöt? Burzsujszemmel kend a bütyköd” (*Szabados dal*) kegyetlenségének másik megnyilvánulása. (Aligha véletlen az is, hogy a szövegben váratlan fordulatot hozó „pemszlinek” épp abban a ritmikai szakaszban toppan mintegy elénk, amelyekben korábban a „farkastól”, majd, hasonlóképpen, a „körömmel”) És mégis: a „néni” szóban levő gyöngédség tragikomikummal villóztatja át ezt a kegyetlenséget. „Éppen jó lesz” — de azért nem ő használja föl

³ L. e problémáról bővebben: Németh G. Béla. I. mű.

⁴ Vö. Hankiss Elemér: *József Attila komplex képe* — Kritika, 1966.

ecsetként, mint ahogyan azt sem ő döntötte el, hogy „ahol kilenc gyerek” van, oda nem fog eljutni erős dereka, bírni a sok munkát. (Nem egészen haszontalan talán a már említett, *Az oroszlán idézése* c. versből a „néni” másik előfordulási helyét, ill. annak környezetét is megnézni: „Volt fogam közt már szivar, csuklóm-ban megállt a kés, mosdatott habos vihar, alvó számba szállt a légy, néni szunynyadt ágyamon, szépet álmodott szegény.”)

A következő versszak viszonylag egyszerűbb: a nyugtalan villódzások itt inkább csak a gyors nyelvi fordulatokban öltenek testet. Nem érdekelten viszont talán itt arra fölfigyelni, hogy a kezdő kép („Kinek kincse van fazékkal”) az *Anyám* egy képével mutat távoli rokonságot; azzal, amely a kisfiú naiv álmában jelenik meg a gazdagság testet öltéseként: „hogy ők egész fazékkal esznek”; a „*mér a markosnak*, marékkal, ha nem azzal, *körömmel...*” pedig a *Regös ének*-beli „fizeti a népet löccsel” sorral. Ehhez némiképp hasonlóan a következő szakasz „Szép a réz kerek virága, ha kihajt a napvilágra”-részlete a mintegy „rézbe öntött”-ten a búzában álló „apró, kemény kontyú ángyom” emlékéit idézi, akinek – kissé Kalevala-beli hősköre emlékeztető módon – „réz-homloka fénybe cikkan, réz-hajlással földet érint”. A kasznáron mintha a *Regös-ének*ben neki címzett, vagy az *Aradatból* is ismerős átkok valamelyike teljesedett volna be. Vagy csak tisztes fizetséget sosem adó uraskodó pimaszságát mutatja gunyorosan a kép? („*Egy kasznárnak öt hete, zsebbe nőtt a két keze.*”) Alighanem mindkettőből van benne valami. Az egyes jelentésrétegek nyugtalan egymásba átjátszása nem ért véget az előző versszakokban.

Valami kettősségféle abban a tekintetben is jellemzi az utolsó három szakaszt, hogy itt megszűnik az egyértelmű monológyszerűség. A 2–4. versszakban nyilvánvaló, hogy a medve szól, éppúgy, ahogy világos volt az első versszakban is, hogy csak a refrén, a „Brumma, brumma, brummadza” az ő megnyilatkozása. Az 5–6. szakaszt is mondhatja ugyan a medve, a befejező 7. esetében („Állatnak van ingyen kedve, aki nem ad, az a medve”) azonban legalább annyit meg kell állapítanunk, hogy a medve-álarcot korábban fölvetett, s a vele járó szerepet ennek megfelelően szinte teljes átéléssel játszó költő-én kezd kiesni szerepéből: kezdi önmagát erősebben kívülről is nézni. (A befejező résznek ilyen türelmet vesztett kitérésrel, magatartás-váltással való indítása különben nem egyedüli eset József Attilánál: gondoljunk pl. a *Végülre*, a *Vigaszra*, a *Favágóra*.)

Más tekintetben is megmutatkozik még a többszűrség az idézett, nem is túl könnyen értelmezhető két sorban. Közelítsünk megint más versek felől.

Korábban, az ugyancsak „népi-groteszk” jellegű *A hetedik*ben két ízben érinti az itt megjelenő „ingyen” problematikáját. „Ellenség, ha elődbe áll, hét legyen, kit előtalál ... egy, ki népet ingyen oktat”, majd: „Szerető után, ha járnál, hét legyen, ki lány után jár ... egy, ki megfizet magáért”. A közöszegért való önfeláldozás „ingyen”-sége és a szenvedésekért való bosszúállás „megfizetése” a forradalmi osztályharcban nem egymást méreven kizáró ellentétek: a fegyelmezett értelem hivatott jórészt eldönteni, hogy „kinek mi jár”. József Attilától sem idegen e két magatartás-bármelyike: Csakhogy a jelenleg vizsgált versben nem a fegyelmezett értelem rendező szigora uralkodik: itt a „medve” szól, illetőleg a „medve-szereppel” viaskodó költő. A különböző magatartásformák itt – ahogy korábban is megfigyeltük – összemosódnak, a más-más szemléleti síkok egymásba csúsznak. Az Ady verséből hangzó „fizess, Szentlélek” lobbanó dühe, a „nagy nevetés, hogy nem vétettem többet, mint vétettek nekem” (*Ime, hát...*) keserű öngúnyja és a „ki népet ingyen oktat”, „ki ingyen adott, azt szerettem érte” (*Kész a leltár*) magatartás iránt érzett nosztalgia elegyedik itt egymással, ebben az egyszerűre fájdalmas, dühös és gunyoros kitérésben. Ez színezi az egész „medve-lét”-hez való viszonyt is, sőt, még a „Hogyha fázik a lába, takaróddzék deszkába” zárorokat is, melyek éppúgy szólhatnak önmagának, mint az őt ingyen táncoltatni akaróknak.⁵

Nagyjában-egészében tehát a költemény érdembeni esztétikai elemzése nélkül is megérthető József Attila döntése. Összegyűjtött verseit tartalmazó kötethez kellett címadozt választania: olyat emelt hát ki, amelyik összegez. Erről is szól a legközvetlenebb módon (nyuszt, nyest és mókus, ékes gyöngyök és éles fogak, me-

⁵ Az állat-lét problematikája: különben az említettekén kívül is: nemegyszer jelentkezik József Attila költeményeiben. Ld.: „... nem is: kerül sokba ez az embernek. Semmiképp se többre, mint az állatnak, mely elhull örökre” (*Kész a leltár*), „En állat volnék és szegventelen”. (*Le vagyok gyözve...*) „Majd játszunk békés állatok gyanánt...” (*Majd emlékezni jó lesz*) stb.

leg bűnda és hegyes körmök: ez mind versben élénk lépő-„táncoló” önmaga), - de azáltal is, hogy különböző, más-más alkotásaiban — mégpedig részben korábbiakban, részben későbbiekben — megjelenő magatartásformák rétegződnek benne egymásra. Tehát nemcsak nagy összegezésről szól a vers, hanem maga is egyfajta összegezés: más-más, alkotójuk életművére jellemző tendenciáknak, vonulatoknak mintegy a metszéspontja, csomópontja. Ezért is található meg benne olyan sok más — nemegyszer önvallomás jellegű — versében is föllelhető motívum. „Megoldásai”, ritmikái vagy egyéb konstrukcionális elemei sem véletlenül rokonok talán egyszerre több versével is. (A „Brumma, brumma, brummadza”-refrén pl. részint a *Farsangi lakodalom* dermesztően hűvös „Lám lám”-jainak, részint a *Búza* fokozatosan félelmetessé erősödő „Zúg a búza”-refrénjének a rokona, de mintha a *Regős ének* komoran-furcsán „regölő” — szintén nem értelmes, de erős hangulati hatású — szavaitól sem volna teljesen idegen. Hasonló a helyzet a versforma esetében is: mintha a *Tűzek énekének* s a *Fiatal asszonyok énekének* lüktető-dobbanó ritmikája alkotna itt szintézist a *kanász* sorainak játékos, hetyke perdülésével. Az utolsó versszak elejének fordulatáról, mint jellegzetes mozzanatról, már esett szó.)

A *Medvetánc* alkotójáról nemcsak azt tudjuk, hogy ekkoriban *válogatott* kötetet állít össze, hanem azt is, hogy ezzel egyidejűleg művészi *szintézis* megteremtésének küszöbére ért, sőt, már át is lépte azt. A különböző elemekből kialakított szintézis legművészebb, legértékesebb alkotásai alighanem tökéletesebbek az itt elemzett versnél, melyben az alkotóelemek közti disszonancia, ill. különbözőség nem egy helyütt erősebbnek látszik annál, hogy ezek az elemek az összetartó kapcsok révén minden tekintetben megoldott, egységes mű organikus részeivé lehessenek. Olyan verset azonban aligha alkotott még egyet József Attila, melyben a korai és a legkésőbbi korszak természetének jellemzői ilyen mértékben — és egyúttal azért érett formában — elegyednének egymással, ilyen szorosan társulnának egymáshoz. Ennek mindenképpen közre kellett játszania abban, hogy a *Medvetánc* lett címadóvá. Annak a kötetnek a címadóává, mely nemcsak a *legrepresentatívabb* gyűjteménye alkotójának, hanem egyúttal *középhelyet* is foglal el korábbi kötetei és a pályáját lezáró *Nagyon fáj* között.

M. PÁSZTOR JÓZSEF

JÓZSEF ATTILA FOLYÓIRATA, A VALÓSÁG

1932 júniusában új marxista folyóirat hagyta el Gyarmati Ferenc budapesti nyomdáját. Az évente tízszeri megjelenésre, nem időszaki kiadványnak szánt lapon szerkesztő- és kiadóként József Attila neve szerepelt. A 27 éves, postatakarékpénztári csekk számla-tulajdonos szerkesztő nem tüntette fel a folyóiratoknál szokásos műfaj-jelleget; a címlapon közölt tartalomjegyzék pedig heterogén témavilágot tárt az olvasó elé. A bevezető írások között filozófiai és esztétikai tanulmány, valamint közgazdasági elemzés mellett szatirikus prózai írás és versek szerepeltek. A *Figyelő* rovatcím alatt pedig a japán és kínai háborúval, illetve a hitleri párt nevelési elveivel foglalkozó cikkek, a szovjet iskolák helyzetét és a dunai államok szövetségének lehetőségét, valamint a magyar újságírók, egyetemi hallgatók és szellemi munkanélüliek problémáit taglaló írásokat fogták közre. A *Szemle* rovatban Bertrand Russel *Kína* c. könyvéről, a Babits Mihály összeállításában megjelent verses antológiáról, Engels Feuerbach-könyvéről, Maxim Gorkij francia nyelvű cikkgyűjteményéről, továbbá három magyar szindarabról jelent meg ismertetés.

A folyóiratszám ilyen tartalmi összetételét létrejöttének körülményei indokolták.

A Valóság életrehívása

A folyóirat megszületésének körülményeiről a József Attila baráti és mozgalmi környezetében levők különbözőképpen nyilatkoznak. Németh Andor azt írja, hogy a munkásmozgalomban aktívan tevékenykedő, szemináriumokat vezető költő „szociális meggyőződéseit még szélesebb körben” akarta terjeszteni, s e célból „VA-